

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1566

Geophis Goff

21075)

41-15

03 AUG 2009

1902. № 1457.

Գ. ՏԱՐԻ

Փոխխոստ

2011

ԴԱՍԱՏԵՏՐ ԿՐՕՆԻ

«Այս ուսումնասիր սրբուց ձեռքոց
խօսել զոստա ի նստել ի տան.
և ի գնալ ի ճանապարհի եւ
ի ննջել եւ ի բանելը»
Վ. Մովս. ժա. 19.

Հանդեսայն ծրագրի հոգևոր իշխ նույնան

VII տպագրութիւն

Կազմեց

ՍԱՅԱԿ ՔԱՅ. ՍԱՅՍԿԵԱՆՑ

(Միարան Մողնուց Ս. Գէորգ եկեղեցուց)

Անհրաժեշտ է կրօնուսուցիչներին ձեռքի տակ ունենալ իմ
«Վաստակիրք կրօնի» Նոր-ուխտի նխ թի մշակութիւնը:

Տ ֆ ի Ս

Ս. Մ. Թատինեանցի

1902

2(075)

U-15

С 2911

2(075)
U-15

1902 JUL 25

Փոփխած

Գ. ՏԱՐԻ

ԴԱՍԱՏԵՏՐ ԿՐՕՆԻ

ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

«Այս ուսուցիչը որդուց ձերոց
խօսել զուսա ի նստել ի տան.
Եւ ի գնալ ի ճանապարհի եւ
ի ննջել եւ ի լառները»
Մ. Մովս. Ժա. 19.

Համաձայն ծրագրի հոգևոր իշխանութեան

VII տպագրութիւն

Կ ա գ մ ե ց

Ս Ա Յ Ա Կ Ք Ա Յ, Ս Ա Յ Ա Կ Ե Ա Ց

(Միաբան Մողնույ Ս. Գէորդ եկեղեցու)

Անհրաժեշտ է կրօնուսուցիչներին ձեռքի տակ ունենալ իմ
«Դասագիրք կրօնի» Նոր-ուխտի նիւթի մշակութիւնը:

Տ Փ Խ Ի Ս
Տպարան Տ. Մ. Ռօտինեանցի
1902

25 JUL 2013

1566

AT...
M...
1902

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19-го Октября 1902 г.

57002-66

ՀՐԱՄԱՆԱԽ

Տ. Տ. ՄԿՐՏՉԻ Ա.

Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց,
Ժայռագոյն Պատրիարքի Համազգական Նա-
խամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական
Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի.

ԳԼ. Ա.

Ա Ն Ա Ռ Ա Կ Ո Ր Դ Ի Ն

Մի մարդ ունէր երկու որդի: Մի օր փոքրն ասաց Հօրը. «Հայր, տո՛ւր ինձ իմ բաժինը քո հարստութիւնից: Հայրը տուաւ որդուն նրա բաժինը: Ըստ օր շանցած՝ փոքր որդին գնաց հեռու աշխարհ և այնտեղ իւր ունեցածը փչացրեց անառակ կեանք վարելով:

Երբ բոլորը կերաւ, վերջացրեց, հէնց այն այն ժամանակ այն երկրումն էլ սաստիկ սով ընկաւ: Նա սկսաւ մուրացկանութիւն անել, բայց դրանով էլ չկարողացաւ ապրել: Վերջը գնաց այն երկրի քաղաքացիներինց մինի մօտ և ծառայ դարձաւ: Նա էլ ուղարկեց իւր հանդը, որ խոզեր արածացնէ: Փոքր որդին շնորհակալ կլինէր, եթէ խոզերի կերածն էլ գտնէր, բայց այդ էլ ձեռք չէր ընկնում:

Նա սկսաւ երկար մտածել և ինքն իրան ասել. «Քանի՛ ծառաներ իմ հօր տանը հաց են ուտում, իսկ ես այստեղ սոված մեռնում եմ. կզառնամ հօրս մօտ և կասեմ նրան—հայր, ես մեղաւոր եմ քո և Աստծու առաջ. այլևս արժանի չեմ քեզ որդի կոչուելու. ընդունիր ինձ իբրև քո ծառանենից մինը»:

Փոքր որդին վերկացաւ և եկաւ հօր մօտ: Հայրը հեռուից նկատեց նրան. գուլթը շարժուեց. առաջ վազեց. վզովն ընկաւ և համբուրեց: Որդին ասաց. «Ես մեղաւոր եմ քո և Աստծու առաջ. այլևս արժանի չեմ քո որդին կոչուելու»: Հայրն ասաց ծառաներին. «Հանեցէք սրա հին շորերը և նորը հագցրէք. մատանին դրէք մատին. ոտներին կօշիկներ հագցրէք. գեր եզը մորթեցէք. ուտենք և ուրախանանք, որովհետև իմ այս որդին մեռած էր, կենդանացաւ, կորած էր գտնուեց»: Ըմենքն էլ սկսեցին ուրախանալ:

Այդ միջոցին մեծ որդին հանդուժն էր: Երբ տուն դարձաւ՝ երգելու և պարելու ձայներ լսեց: Ժառանգրից մինին կանչեց իւր մօտ և հարցրեց, թէ այդ ինչ է: Նա էլ պատասխանեց. «Եղբայրդ դարձել է. հայրդ գեր եզը մորթել տուաւ և ահա ամենքն էլ ուրախանում են»:

Սա նախանձից բարկացաւ և տուն չմտաւ. բայց հայրը, որ կարող էր հրամայել, դուրս եկաւ և աղաչում էր նրան ներս գալ: Մեծ որդին բարկացած պատասխան տուաւ հօրն ու ասաց. «Այս քանի տարի է ծառայում եմ քեզ. քո խօսքից երբէք դուրս չեմ եկել, բայց ինձ մի ուլ էլ չտուիր, որ բարեկամներէս հետ ուրախանամ, իսկ այդ որդիդ, որ քո կայքը կերաւ, փչացրեց, նրա համար գեր եզն ես մորթել»: Հայրն ասաց նրան. «Որդեակ, դու ամեն

ժամանակ ինձ մօտ ես, ինչ որ ունիմ, բոլորն էլ քոնն է. դու պէտք է ուրախանաս, որ քո եղբայրը մեռած էր, կենդանացաւ, կորած էր, գտնուեց և ոչ թէ տրտմես»:

ԳԼ. Բ.

ՈՂՈՐՄԱԾ ՍԱՄԱՐԱՅՈՒ ԱՌԱԿԸ

Յիսուսը այս առակը պատմեց մի օրինականի: Մի մարդ Երուսաղէմից գնում էր Երիքով քաղաքը: Ճանապարհին աւազակների ձեռն ընկաւ: Սրանք կողոպտեցին անձանօթին. վիրաւորեցին. կիսամահ թողին և գնացին:

Պատահամբ մի քահանայ այդ ճանապարհովն անցաւ. տեսաւ նրան, բայց թողեց, գնաց՝ առանց ուշադրութիւն դարձնելու: Ետոյ նոյն տեղովն անցաւ մի դևտացի: Նա ևս տեսաւ և անցաւ, գնաց: Եկաւ մի սամարացի ճանապարհորդ: Սա երբ տեսաւ նրան, խղճաց. իջաւ գրաստից. վէրքերը փաթաթեց. վրան ձէթ դրաւ, գինի խմացրեց. գրաստի վրայ դրաւ և մօտիկ իջեւանը հասցրեց: Հետեալ օրը՝ երբ պէտք է հեռանար, իջևանի տիրոջը երկու դահեկան տուաւ և ասաց. «Խնամք տա՛ր սրան, եթէ աւելի ծախս անես, վերադարձիս կվճարեմ»:

Սրանից ետոյ Յիսուս հարցրեց օրինականին. «Ասա ինձ. այն երեքից ո՞րն է ընկեր եղել

աւագակիների ձեռն ընկած մարդուն»։ Օրինականն ասաց. «Նա՛ որ ողորմութիւն արաւ՝ խղճաց»։ Յիսուս ասաց. «Գնա՛, դու էլ այնպէս արա՛»։

ԳԼ. Գ.

ՈՐ ՈՄ Ի ԱՌԱԿ Ը

Յիսուս մի ուրիշ առակ էլ պատմեց— երկրների արքայութիւնը նման է այն մարդուն, որ իւր արտումը բարի սերմը ցանեց։ Բայց երբ մարդիկ քուն եղան, թշնամին եկաւ, ծածուկ արտի մէջ որոմներ ցանեց ու զնաց։ Երբ սերմը բուսաւ, պտուղ տուաւ, որոմն էլ հետը երևեցաւ։

Տան տիրոջ ծառաները մօտ եկան և ասացին. «Տէ՛ր, դու քո արտումը բարի սերմը չցանեցիր, որոմները ո՞րտեղից են»։ Նա պատասխանեց և ասաց. «Այդ թշնամի մարդու դործ է»։ Ծառաներն ասացին. «Վամենում ես, որ զնանք դուրս հանենք»։ Նա պատասխանեց. «Ո՛չ, մի գուցէ որումը քաղելիս, ցորենն էլ հետը արմատից հանէք, թողէք որ երկուսն էլ միասին մեծանան մինչև հունձը, իսկ հնձի ժամանակ կասեմ հնձուորներին՝ առաջ որոմները քաղեցէք և խուրձ կապեցէք՝ այրելու համար, իսկ ցորենը ժողովեցէք իմ ամբարի մէջ»։

ԳԼ. Դ.

ԱՅ Գ Ո Ի Մ Չ Ա Կ Ն Ե Ր Ի Ա Ռ Ա Կ Ը

Երկնքի արքայութիւնը նման է այն տանուտէր մարդուն, որ առաւօտը վաղ դուրս եկաւ իւր այգու համար մշակներ վարձելու։ Մշակները հետ օրը մի դահեկանի խօսելով՝ ուղարկեց իւր այգին։ Ժամը երեքի մօտ դուրս եկաւ, տեսաւ ուրիշ մշակներ, որոնք հրապարակում անգործ կանգնել էին, ասաց նրանց. «Դուք էլ գնացէ՛ք իմ այգին և ինչ որ արժան է, կստանաք»։ Նրանք էլ գնացին։ Դարձեալ հրապարակ դուրս եկաւ ժամը վեցին, իննին և նոյնպէս արաւ։ Ժամը տասնևմէկի մօտ դուրս եկաւ, ուրիշ պարապ մշակներ զտաւ և ասաց նրանց. «Ամբողջ օրն ինչո՞ւ էք այստեղ պարապ կանգնել»։ Մշակներն ասացին. «Որովհետեւ մեզ ոչ ոք չվարձեց»։ Այն ժամանակ տանուտէրն ասաց. «Դուք էլ գնացէ՛ք իմ այգին և ինչ որ արժան է, կստանաք»։

Երեկոյեան՝ այգու տէրը վերակացուին ասաց. «Վանչի՛ր մշակներին ե տո՛ւր նրանց վարձը՝ վերջը եկողներից սկսած մինչև առաջինները»։ Ժամը տասնևմէկին եկողները մօտեցան և մի մի դահեկան ստացան։ Առաջին մշակները կարծում էին, թէ աւելի կստանան, բայց նրանք էլ մի դահեկան ստացան։ Սրանք տանտիրոջից տրտընջացին և ասացին. «Վերջին եկողները մի ժամ

միայն աշխատեցին. իսկ դու նրանց էլ մեզ հա-
ւասար վարձատրեցիր. մենք ենք օրուայ տարու-
թիւնը և ծանրութիւնը քաշել : Նա էլ նրանցից
մինին պատասխանեց և ասաց. Ընկեր, քեզ չեմ
գրկում. չէ որ դու ինձ հետ մի դահեկանով հա-
մաձայնեցար. քո վարձն սու և զնա. ես կամե-
նում եմ, որ այն ուշ եկողին էլ քեզ չափ տամ.
միթէ ես իշխանութիւն չունեմ իմ ստացուածի
հետ այնպէս վարուելու՝ ինչպէս իմ ցանկութիւնն
է. ինչո՞ւ ես նախանձում իմ առատաձեռնութեան
վրայ :

Այսպէս ետիմները կլինեն առաջին, իսկ ա-
ռաջիմները՝ ետին :

ԳԼ. Ե.

Ք Ա Ն Ք Ա Ր Ն Ե Ր Ի Ա Ռ Ա Կ Ը

Մի մարդ օտար երկիր էր գնում: Կանչեց
ծառաներին և իւր ունեցածը նրանց յանձնեց—
մէկին հինգ քանքար տուաւ, միւսին՝ երկու, իսկ
երրորդին՝ մի իւրաքանչիւրին իւր կարողու-
թեան համեմատ և շտապով հեռացաւ :

Հինգ քանքար ստացողը գործ դրաւ փողը
և նրանով ուրիշ հինգ քանքար էլ աշխատեց.
նոյնպէս երկու քանքար ստացողը գործ դրաւ և
երկու քանքար էլ աշխատեց : Իսկ մի քանքար
ստացողը գնաց, գետինը փորեց ու տիրոջ տու-
ած քանքարը թագցրեց :

Մի քանի ժամանակից ետոյ ծառաների տէ-
րը վերադարձաւ և նրանցից հաշիւ պահանջեց :
Հինգ քանքար ստացողն եկաւ և աշխատած հինգ
նոր քանքարը տիրոջը տալով՝ ասաց. «Տէր, դու
ինձ հինգ քանքար տուիր, անա ուրիշ հինգ քանքար
ևս աշխատել եմ գրանով» : Տէրն ասաց նրան.
«Չատ լաւ, բարի և հաւատարիմ ծառայ, որովհետեւ
քիչ բանի մէջ հաւատարիմ եղար, շատ բաների
վրայ կառավարիչ կնշանակեմ քեզ, եկ, մասնակից
եղիր քո տիրոջ ուրախութեանը» : Մօտ եկաւ եր-
կու քանքար ստացողն և ասաց. «Ինձ երկու քան-
քար տուիր, տէր, անա ուրիշ երկուսը ևս շտեմ
եմ գրանով» : Տէրը նրան էլ ասաց. «Չատ լաւ,
բարի և հաւատարիմ ծառայ, որովհետեւ քիչ բա-
նի մէջ հաւատարիմ գտնուեցար, շատ բանի վրայ
կառավարիչ կնշանակեմ, եկ, մասնակից եղիր քո
տիրոջ ուրախութեանը» :

Մօտ եկաւ մի քանքար ստացողն և ասաց.
«Տէր, ես գիտէի, որ դու խիստ մարդ ես — հըն-
ձում ես այն տեղից, ուր չես ցանել ե հաւա-
քում ես, ուր չես փռել, ուստի վախեցայ քեզ-
նից, գնացի և քո քանքարը գետնի մէջ թաղե-
ցի—անա քեզ քո տուածը» : «Չար և վատ ծա-
ռայ, երբ դու գիտէիր, որ ես հնձում եմ այնտե-
ղից, ուր չեմ ցանել և հաւաքում, ուր չեմ փռել,
ինչո՞ւ իմ փողը չյանձնեցիր սեղանաւորին, որ
ես այժմ տոկոսով պահանջէի նրանից : Ուրեմն

առէք զըրանից այդ մի քանքարը և տուէք տասն քանքար ունեցողին իսկ այս անպիտան ծառային ձգեցէք մութը սենեակը, թո՛ղ այնտեղ լաց լինի և ատամները կրճտացնէ»:

ԳԼ. Զ.

ՄԵԾԱՏԱՆ ԵՒ ԱՂՔԱՏ ԴԱԶԱՐՈՍԻ ԱՌԱՅԸ

Մի հարուստ մարդ հաղնում էր թանկագին շորեր ու ամեն օր փառաւոր կեանք էր վարում: Մի աղքատ մարդ էլ կար՝ Դազարոս անունով՝ հարըստի զրանն ընկած. սա վէրքերով լիքն էր և կերակրւում էր նրա սեղանից թափուած փրշրանքներով: Ընե՛րը գալիս և լիզում էին նրա վէրքերը. մարդիկ մոռացել էին նրան:

Աղքատը մեռաւ: Հրեշտակները տարան նրան արքայութիւն՝ Աբրահամի գողը: Հարուստըն էլ մեռաւ, բայց սա դժոխք գնաց: Երբ հարուստը դժոխքում աչքերը բաց արաւ և հեռուից տեսաւ Դազարոսին Աբրահամի գողում նստած՝ ասաց. «Հայր Աբրահամ, խղճա՛ ինձ, ուղարկի՛ր Դազարոսին, որ մատի ծայրը ջրով թաց անէ և իմ պապակած լեզուն հովացնէ, ես այս կրակի բոցերի մէջ այրվում եմ»: Աբրահամը պատասխանեց և ասաց. «Ի՞նչ քո կենդանութեան ժամանակ վայելում էիր երկրային բոլոր բարութիւնները, իսկ Դազարոսը շարժար-

ւում էր. այժմ՝ նա այստեղ ուրախանում է, իսկ դու տանջւում ես»: Բացի զըրանից մեր և ձեր մէջ մեծ անդունդ կայ, այնպէս որ՝ ոչ մեր մօտից ձեր մօտ կարելի է անցնել և ոչ ձեր մօտից մեզ մօտ գար:

Հարուստն ասաց. «Ազաչում եմ, հայր, ուղարկի՛ր Դազարոսին մեր տուն. ես հինգ եղբայր ունիմ. թո՛ղ դնայ, գոնէ նրանց զգուշացնէ, որ պէսզի նրանք էլ չգան այս տանջանքի տեղը»: Աբրահամը պատասխանեց. «Նրանք ունին Մովսէս և մարգարէներ, թո՛ղ նրանց լսեն»: Հարուստը պատասխանեց. «Ոչ, հայր Աբրահամ, եթէ մեռելներից մինը երթայ, նրան անպատճառ կլսեն»: Աբրահամը կրկնեց. «Երբ Մովսէսին և մարգարէներին չեն լսում, եթէ մեռելներից մինը յարութիւն էլ առնէ և նրանց մօտ գնայ, դարձեալ չեն հաւատայ»:

ԳԼ. Է.

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս Մ Կ Ր Տ Ի 2

Հրէաների Հերովդէս թաղաւորի ժամանակ մի քահանայ էր ապրում՝ անունը Զաբարիա: Նրա կնոջ անունը Նդիսարէթ էր: Երկուսն էլ արդար էին և Աստծու բոլոր պատուիրանները ճշտութեամբ էին կատարում: Նրանք զաւակ չունէին և ծերացած էին:

Մի անգամ՝ երբ պաշտօն կատարելու հերթը Ջաքարիային հասաւ, տաճարը մտաւ խընկարկելու համար: Ժողովուրդը դուրսն աղօթում էր: Խնկարկելու ժամանակ հրեշտակը երևաց Ջաքարիային: Նա խիստ վախեցաւ:

Հրեշտակն ասաց. «Մի վախենար, Ջաքարիան, Աստուած աղօթքդ լսեց. քո կին Եղիսաբէթը մի որդի կունենայ, նրա անունը Յովհաննէս կընես. նա Աստուած առաջ մեծ կլինի և իւրայելի որդիներից շատերին դէպի ճշմարիտ Աստուածը կգարձնէ. նա կքարոզէ և Աստուած համար ժողովուրդ կպատրաստէ»:

Ջաքարիան պատասխանեց հրեշտակին. «Այդ ինչպէս կարելի է, ես էլ, կինս էլ ծերացած ենք»: Հրեշտակը պատասխանեց. «Ես եմ Գարբիէլը, որ կանգնում եմ Աստուած առաջ. ես ուղարկուած եմ քեզ աւետելու. որովհետեւ ինձ չք հաւատացիր, համը կմնաս մինչև որ այս բոլորը կկատարուի»:

Ջաքարիան պապանձուեց, իսկ ժողովուրդն սպասում էր նրան և զարմանում, որ այդքան ուշացաւ: Երբ տաճարից դուրս եկաւ, այլ ևս չէր կարողանում խօսել: Ջաքարիան նշաններով էր խօսում ժողովրդի հետ: Պաշտօնի օրերն անցնելուց ետոյ՝ տուն վերադարձաւ:

Ժամանակը լրացաւ և Եղիսաբէթը մի որդի ունեցաւ: Երբ նրա զրացիները և ազգականները լսեցին, որ Աստուած մեծ ոգորմութիւն է արել, շատ ուրախացան:

Եօթն օրից ետոյ պէտք է մանկանն անուն դնէին և կամենում էին Ջաքարիա անուանել, բայց մայրն արգելում էր և ասում, թէ նրա անունը Յովհաննէս պէտք է լինի: Բարեկամները պատասխանեցին նրան, որ քո ազգականներէ մէջ ոչ ոք այդպիսի անուն չունի: Վերջն ամենքն էլ հօրը դիմեցին, թէ նա ինչ անուն կցանկանայ դնել:

Այն ժամանակ թուղթ չկար: Ջաքարիան մի տախտակ պահանջեց և նրա վրայ գրեց. «Յովհաննէս է սրա անունը»: Իսկոյն լեզուն բացուեց — խօսում և օրհնում էր Աստուծուն: Ամենքն էլ զարմանում էին այս բանի վրայ և ասում. «Ի՞նչ պէտք է դառնայ այս մանուկը»:

Մանուկ Յովհաննէսն աճում էր և հոգևով՝ զօրանում: Նա անապատումն էր ապրում:

Աստուած հրամայեց անապատումն ապրող Ջաքարիայի որդի Յովհաննէսին Յորդանանի կողմերը գնալ և քարոզել: «Ապաշխարեցէ՛ք զի մեռածեալ է արքայութիւն երկնից», ասում էր ամենին Յովհաննէսը: Նրա շորերը ուղտի բրդից էին.

գօտիկը կաշուից, իսկ կերակուրը մաքրախ և վայրի մեղր էր: Յովհաննէսի մօտ էին գնում երուսաղէմացիները, չըէաստանի բոլոր ժողովուրդը, Յորդանանի կողմերից և խոստովանում էին իրանց մեղքերը: Ով ապաշխարում էր և խոստանում էր իւր մեղքերը չկրկնել, Յովհաննէսը մերկրտում էր նրան Յորդանան գետի մէջ:

ԳԼ. Ը.

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ի Մ Կ Բ Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Արկնել պատմութիւնը և ապա

Ե Ր Գ. Զ Ր Օ Ր Հ Ն Ե Ա Յ

ՄՎ զարմանալի խորհուրդ այս մեծ յայտնեալ. Արարիչն Աստուած ի Յորդանան եկեալ՝ համէր մկրտիլ ի ծառայէն իւրմէ, Զանոյր Կարապետ զմկրտիլն ի յանձն:

Ո՛րքան զարմանալի է մեզ յարմուած այս մեծ խորհուրդը— արարիչ Աստուածը Յորդանան գալով՝ կամենում էր մկրտուիլ իւր ծառայից: Բայց Կարապետ Յովհաննէսը լանձն չէր առնում մկրտելը:

Յորդանան լուեալ՝ փախտտական դառնայր Վտակ տու վտակ պատգամաւոր լինէր. Գետ, մի՛ զարհուրի՛ր, քո արարիչն եմ ես. Եկեալ մկրտիմ եւ լուանամ զմնդս:

Յորդանանն այս բանը լսելով՝ փախչում էր: Վտակը Վտակին պատգամաւոր էր գնում (այս խորհուրդը լայնելու համար): Գետ, մի՛ զարհուրի՛ր, ես քո ստեղծողն եմ, եկել եմ, որ մկրտուիմ և լուանամ մեղքերը (ուրիշներին):

Այսօր ձայնն հայրական
Յերկնից իջեալ համոյական,
Սիրեցելոյ որդւոյ վկայ.
Ա՛յ յորդորէ,
Գետ յորդորէ,
Գետ Յորդանան:
Յորդորական ձայնիւ երգէր
Մեծ Կարապետն Յովհաննէս:

Այսօր հայր Աստուած հաճութեան ձայնը լսում է երկնքից և վկայում է իւր սիրելի Արդու մասին. Ա՛յ յորդորէ, գետ յորդորէ, գետ Յորդանան: Յորդորական ձայնով էր երգում մեծ Կարապետ Յովհաննէսը:

ԳԼ. Թ.

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ի Ն Ը Ն Ծ Ա Յ Ո Ւ Մ Ե Ն Տ Ա Ճ Ա Ր Ի Ն

Երեխայի ծննդից քառասուն օր ետոյ՝ Մովսէսի օրէնքի համաձայն, եթէ մանուկն արու էր և անզրանիկ, ծնողները տանում էին Երուսաղէմ, ընծայում էին տաճարին և ետոյ զոհ անելով՝ ետ էին գնում: Հարուստները բերում էին

զառը, իսկ աղքատները՝ մի դոյզ աղանի:

Յիսուսի ծնողներն աղքատ էին, դրա համար էլ մի դոյզ աղանի տարան:

Այդ միևնոյն ժամանակում Երուսաղէմում բնակւում էր մի արդար ծերունի մարդ, որի անունն էր Սիմէօն: Նա սուրբ Հոգուց իրաւունք էր ստացել շնորհել մինչև որ աշխարհիս Փրկչին՝ Յիսուս Բրիստոսին տեսնէ: Երբ մանուկ Յիսուսին տաճար բերին, սուրբ Հոգուց ազդմամբ նա ևս եկաւ այնտեղ, մանկանը գիրկն առաւ. օրհնեց և ասաց. «Տէր, այժմ կարող եմ մեռնել, որովհետև ես տեսայ այն Փրկիչը, որին դու սլատրաստել ես բոլոր ազգերի համար»: Ծնողները զարմանում էին ծերունու խօսքերի վրայ: Սիմէօնն օրհնեց մանուկ Յիսուսին և Մարիամին:

Տաճարում Աննա անունով մի այրի կին ևս կար. նա մարգարէութիւն էր, 84 տարեկան. տաճարից ոչ մի ժամանակ չէր հեռացել. իւր օրերը ծովում և աղօթքով էր անցկացնում ու զիշեր ցերեկ ծառայում էր Աստծուն: Երբ սա մանուկ Յիսուսին տեսաւ, շնորհակալութիւն արաւ Աստծուն և պատմում էր ամենին, որ նա տեսել է խոստացեալ Մեսիային:

Ամենայն տարի փետրուար ամսի 14-ն տօնում ենք Յիսուսի տաճարին ընծայուիլը: Տօնի անունն

է Տեառնընդառաջ, որովհետև Սիմէօն ծերունին Յիսուսի (Տիրոջ) առաջ դուրս եկաւ:

ՏԱՂ ՏԵԱՌՆԸՆԴՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻ

Քրիստոս փառաց թագաւոր,

Այսօր եկեալ յընծայումն:

Կատարելով նա զօրէնս

Քեռասնօրեայ գալստեամբն:

Փառքի թագաւոր Քրիստոսը կատարելով օրէնքը, եկաւ տաճարին ընծայուելու՝ քառասնօրեայ հասակում:

Ձոր ժարգարէն Նսայի

Յառաջագոյն գուշակեաց

Երուսաղէմ քաղաքին,

Սիմէօնի ծերունւոյն:

(Աւն), որ մարգարէն ստաջուց գուշակեց Երուսաղէմ քաղաքին, Սիմէօն ծերունուն:

ԳԼ Ժ.

ՅԻՍՈՒՍ ՄՏՆՈՒՄ Է ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Յիսուս Բեթանիա զիւղից Երուսաղէմ դարձաւ: Երբ Չիթենեաց լերան մօտեցաւ, աշակերտներից երկուսին ուղարկեց և ասաց. «Գնացէք այս մօտիկ գիւղը, այնտեղ կգտնէք մի էշ կասլած, բացարէք և բերէք» Աշակերտները զնացին և

այնպէս արին, ինչպէս Յիսուս հրամայել էր — բերին էջը և իրանց հանդերձները վրան ձգեցին: Յիսուս նստեց նրա վրայ: Ժողովրդից շատերն իրանց հանդերձները ճանապարհի վրայ էին փռում. շատերն էլ ծառից ճիւղեր էին կտրում ու ճանապարհի վրայ փռում:

Երբ Յիսուս Ձիթենեաց սարից իջնում էր, աշակերտներն սկսեցին փառաբանել Աստծուն այն ամենի համար, ինչ որ տեսնում էին: Ժողովրդից շատերն էլ, որոնք տօնի պատճառով ուխտ էին եկել, երբ տեսան, որ Յիսուս Երուսաղէմ է մտնում, արմաւենու ճիւղեր վեր առան և զուրս եկան նրա առաջ:

Երբ Յիսուս մօտեցաւ քաղաքին, ասաց. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, երանի դու զոնէ այսօր զգայիր, թէ որն է քո օգուտը, բայց այդ բանը դու չես տեսնում: Կգան օրեր, երբ քո թշնամիները չորս կողմք կպատեն. քեզ հիմնայատակ կանեն. որդիքդ քո մէջ կկոտորեն ու չեն թօղնիլ, որ քարը քարի վրայ կանգնէ»:

Ժողովուրդը շրջապատել էր Յիսուսին. աղաղակում էր և ասում. «Ո՛վսաննայ Դաւթի որդուն, օրհնեալ է Աստծու անունով եկող թագաւորը, ովսաննա բարձրումը»: Իսկ երբ Երուսաղէմ մտաւ, ամբողջ քաղաքը շարժուեցաւ. ամենքն էլ հարցնում էին իրար: «Ո՞վ է սա»: Հետը եկող ժողո-

վուրդը պատասխանում էր. «Սա նազարէթի մարգարէ Յիսուսն է»:

Յայոց եկեղեցին Չատկից մի շաբաթ առաջ՝ կիւրակէ օրը տօն է կատարում այդ օրուայ յիշատակի համար տօնի անունն է ծաղկազարդ: Այդ օրը եկեղեցում ուռնու կանաչ ճիւղեր են բաժանում, որ յիշեցնում է նախկին ձիթենին և արմաւենին:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԺԱՂԱՎԱՐՈՒԻ

Յորժամ ևկն Յիսուս

յԵրուսաղէմ ի քաղաքն,

Ընդ առաջ ելին ծերքն ոստովք ձիթենեօք

եւ զԱստուածորդին փառատրէին:

Երբ Յիսուս Երուսաղէմ քաղաքն եկաւ, ծերերը նրա առաջ զուրս եկան՝ ձեռներին բռնած ձիթենու ճիւղեր և փառաբանում էին Աստծու որդուն (Յիսուսին):

Ի լնոնէն Ձիթենեաց

Տարածանէին մանկունքն զհանդերձս իւրեանց

եւ ոստս ի ծառոց բերեալ մատուցանէին

Աստուածորդոյն՝ սուրբ թագաւորին:

Ձիթենեաց սարիցն սկսած երբաւեցոց մանուկնրը փռում էին իրանց հանդերձները ճանապարհի վրայ, ծա-

ուերից ճիւղեր էին կտրում և տալիս Աստծու որդի թագաւորին (Յիսուսին):

Ոստովք եւ տերեւեալ ձիթննեօք
Երբայեցուց մանկունքն օրհնէին,
Ուրախ լն'ր Երուսաղէմ քաղաք
Եւ ց'նձա՛ Սիօն մայր եկեղեցի:

Երբայեցուց մանուկները ոստերով և տերեւազարդ ձիթենիներով օրհնում էին և ասում. «Ուրախացի՛ր, Երուսաղէմ քաղաք և ց'նձա՛ մայր եկեղեցի՛ Սիօն»:

ԳԼ. ԺԱ.

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ի Խ Ա Չ Ե Լ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Թ Ը

Կրկնել Յիսուսի խաչելութիւնը (անս Ս. տարի).

Երբ Պիղատոսը հաստատեց հրէաների վճիռը, զինուորները հանեցին Յիսուսի կարմիր քղամիտը և հագցրին իւր շորերն ու տարան խաչելու: Յիսուս ինքն էր տանում իւր խաչափայտը:

Երբ եկան Գազաթն կոչուած սարը հասան, երբայեցեղէն Գողգոթա, Յիսուսին քացախ խմացրին՝ լեղիի հետ խառնած, որ ցաւ չզգայ: Յիսուս համն առնելուց ետոյ՝ չէր կամենում խմել: Նրա հետ խաչեցին երկու շարագործների էլ — մինին աջ, իսկ միւսին՝ ձախ կողմում: Ժամը երեքն էր, մեր ժամը 9, որ Յիսուսին խաչեցին: Յիսուսն ասաց խաչի վրայից. «Ների՛ր զբանց,

Հայր, որովհետև իրանք էլ չգիտեն, թէ ինչ են անում»: Պիղատոսը մի տախտակ կախել տուաւ խաչի վերևից: Տախտակի վրայ գրած էր—Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ն ա գ ո վ ր ե ց ի Թ ա գ աւ ո ը Ն ը Է ի ց : Այս տախտակը հրէաներից շատերը կարդացին: Այն ժամանակ քահանայապետները զնացին Պիղատոսի մօտ և ասացին. «Մի՛ գրիր թագաւոր հրէից, այլ գրիր, որ ինքն էր ասում, թէ թագաւոր եմ հրէից»: Պիղատոսը պատասխանեց. «Ինչ որ գրեցի, գրեցի»:

Զինուորները ծագրում էին նրան և ասում, «Եթէ՛ դու ես հրէաների թագաւորը, խաչիցն իջի՛ր»: Անցուզարձ անողները հայհոյում էին նրան և գլուխները շարժելով ասում էին. «Ո՛վ տաճարը քանդող և երեք օրում շինող, ազատիր քեզ, եթէ Աստծու որդի ես և իջիր խաչիցը»:

Այսպէս էլ քահանայապետներն էին անում դպիրների ու ծերերի հետ միասին և ասում. «Ուրիշներին ազատեց, ինքն իրան չէ կարողանում ազատել, թէ՛ որ նա իսրայէլի թագաւորն է, թո՛ղ իջնէ խաչիցը և հաւատանք նրան»:

Խաչուած շարագործներից մինը ևս հայհոյում էր նրան և ասում. «Եթէ՛ դու ես Գրիստոսը, փրկիր քո անձն էլ, մեզ էլ», իսկ միւսը բարկանալով պատասխանեց նրան և ասաց. «Գու՛ չես վախենում Աստծուց, չէ՛ որ ինքզ էլ նոյն պատժի մէջն ես»:

Յիսուսի խաչի մօտ կանգնած էին նրա մայրը, մօրաքոյրը և Մարիամ մագդաղենացին: Յիսուս տեսնելով իւր մօրը և Յովհաննէս աշակերտին, մօրը մխիթարելու համար՝ ասաց. «Ահա քո մայրը»: Այն ժամանակից սկսած աշակերտը իրան մօտ առաւ Մարիամին:

Ժամը 6-ին: մեր 12-ին, խաւար իջաւ երկրի վրայ: Ժամը իննի դէմ, մեր 3-ին, Յիսուս բարձրը ձայնով աղաղակեց «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ թողիր ինձ»: Սրանից ետոյ Յիսուսն ասաց. «Ծարաւ եմ»: Զինուորներից մինը վերցրեց սպունգը. թաթախեց քացախի մէջ և եղեգնի ծայրին դրած՝ մօտեցրէց նրա բերանին:

Երբ Յիսուս քացախը ճաշակեց, ասաց. «Հայր, դու ինձ ինչ որ պատուիրել էիր, կատարեցի, այժմ հոգիս քեզ եմ տալիս»: Այս ասելով՝ խոնարհեցրեց գլուխը և հոգին աւանդեց: Իսկոյն արևը խաւարեց. Երուսաղէմի տաճարի վարագոյրը վերեից մինչև ներքև պատառուեց. երկիրը շարժուեց. ժայռերը պատառուեցան և գերեզմանները բացուեցան: Հարիւրապետը և պահապանները, երբ տեսան այն ամենը, ասացին. «Ճշմարիտ որ սա Աստծու որդի էր»: Ժողովուրդը, որ խաչելու թիւնը տեսնելու համար էր եկել, եղածները տեսնելով՝ կուրծքը ծեծում էր և ետ դառնում:

ԳԼ. ԺԲ.

ՅԻՍՈՒՍԻ ԹԱՂՈՒՄՆ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կրկնել Յիսուսի թաղումն և լաւութիւնը (տես Բ. տարի):

ՇԱՐԱԿԱՆ ԹԱՂՄԱՆ

Պարգևատուն ամենեցուն
Այսօր խնդրի պարգևս ի Պիղատոսէ-
ն արկողն զլոյս որպէս զօթոց
Հաւանի պատիլ ի Յովսէփայ:

Ամենին պարգև տուողն այսօր ինքն որպէս պարգև է խնդրում Պիղատոսից և նա, որ լոյսն իբրև հանդերձ ունէր հաղած, լանձն է առնում Յովսէփից պատանուել:

ԳԼ. ԺԳ.

ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՆ

Կրկնել Յիսուսի համբարձումն (տես Բ. տարի)

ՇԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԲԱՐՉՄԱՆ

Համբարձաւ Տէրն մեր յերկինս՝
Ասելով աշակերտացն՝
Նստարուք ի քաղաքիդ յերուսաղէմ՝
Մինչև զգնուցուք զգորովին ի քարձանց:

Մեր Տէրն երկինք համբարձաւ՝ ասելով աշակերտ-

ներին. Երուսաղէմ քաղաքում մնացէք՝ մինչև երկնքից զօրութիւն (Ս. Հոգւոյ Հնորհր) կատանաք:

Միաբանեալ սուրբ առաքեալքն
Միախորհ եւ միակրօն,
Միաբան նստէին ի սուրբ վերնատանն
եւ ակն ոնէին զալստեան սուրբ հոգւոյն:

Սուրբ առաքեալները մի սիրտ, մի հոգի դարձած՝ վերնատանը նստած՝ սպասում էին սուրբ Հոգւոյ դալստեանը:

Յանկարծակի եհաս
Ի նմանութիւն լուսոյ փայլման
եւ եկեալ ընակեցաւ ի սուրբ առաքեալն
Մինչդեռ նստէին ի սուրբ վերնատանն:

Լուսոյ փայլի նման լանկարծ եկաւ (Ս. Հոգին) եւ իջաւ առաքեալների վրայ, երբ որ նրանք վերնատանն էին նստած:

ԳԼ. ԺԴ.

Հ Ո Գ Ե Կ Ա Լ Ո Ւ Ս Տ

Կրկնել Հոգեգալուստ (Տէ՛ս Բ. տարի)

ՇԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԵԿԱԼՍՏԵԱՆ

Առաքելոյ աղանոյ
Իջանելով մեծաձայն հնչմամբ ի ըարձանց
Ի նմանութիւն լուսոյ փայլման հրազինեաց
զանկեզելի զաշակերտան՝
Մինչդեռ նստէին ի սուրբ վերնատանն:

Ուղարկուած աղանին վերելց բարձր ձայնով իջաւ. նա, որպէս լուսոյ փայլ, առանց աչքելու՝ հրազինեց աշակերտներին, երբոր վերնատանը նստած էին:

ԳԼ. ԺԵ.

Ս Ո Ւ Ա Բ Ս Տ Ե Փ Ա Ն Ն Ո Ս Ն Ա Խ Ա Վ Կ Ա Յ

Հոգեգալստից ետոյ՝ կարճ ժամանակուայ մէջ հաւատացեալների թիւն այնքան բազմացաւ, որ առաքեալներն այլ ևս չէին կարողանում հոգ տանել նրանց, ուստի ընտրեցին իրանց համար եօթըն օգնականներ կամ սարկաւազներ: Դրանցից մինն էր Ստեփաննոսը:

Սա մի Հնորհալի մարդ էր — այնպէս էր քարոզում աւետարանը, որ ամենին էլ Քրիստոսի հետևող էր դարձնում: Հէնց զրա համար էլ շատերը նախանձում էին և նրան հակառակ խօսում, բայց Ստեփաննոսը Հոգւոյն սրբոյ Հնորքով լցուած՝ ամենին էլ յաղթում էր: Թշնամիները երբ տեսան, որ խելքով նրան չեն կարողանում յաղթել, սկսեցին բամբասել, սուտ վիաներ գտան՝ որպէս թէ նրանք լսել են Ստեփաննոսից ասելիս, թէ նազովրեցի Յիսուսը կքանդէ Երուսաղէմի տաճարը և Մովսիսի օրէնքները կփոխէ:

Սրա համար Ստեփաննոսին ատեան տարան և զանգատուեցին նրանից: Քահանայապետը հարցրեց. «Ինչ որ քեզ վրայ ասում են, ճիշտ է ար-

դեօր»։ Ստեփաննոսը ղեղեցիկ կերպով խօսեց և ցոյց տուաւ, որ ինքը Աստծու և նրա ծառայ Մովսիսի օրէնքները սիրում և կատարում է։ Բնդհակառակը նրանք են Աստծու օրէնքները չկատարողը և սրտով էլ շատ հեռի են նրանից»։

Այս բանի վրայ թշնամիները խիստ բարկացան։ Ստեփաննոսն ամենևին չէր վրդովւում — խաղաղ, հանդիստ էր. նրա երեսին նայողը կկարծէր թէ հրեշտակ լինի։ Ս. Ստեփաննոսը երկինքը նայեց և ետոյ ասաց. «Ահա ես տեսնում եմ երկինքը բացուած և Յիսուս հայր Աստծու աջ կողմում նստած»։

Այս որ լսեցին, աղանջները ծածկեցին, բարձր ձայնով սկսեցին աղաղակել և յարձակուել Ստեփաննոսի վրայ։ Նրան դուրս տարան քաղաքից, շորերը հանեցին և զրին մի ջահէլ մարդու ոտների տակ, որի անունն էր Սաուղը։ Ետոյ քարեր վեր առան և սկսեցին Ս. Ստեփաննոսին քարկոծ անել։

Այս քարկոծելու ժամանակ Ս. Ստեփաննոսն աղօթք էր անում իւր թշնամիների համար և ասում. «Տէր Յիսուս, ան իմ հոգին. մեզը մի համարիլ սրանց արածը»։ Այս խօսքերն ասաց և մեռաւ։ Ս. Ստեփաննոսի քարկոծմանը Սաուղն էլ մասնակից էր։

Այսպէս Ս. Ստեփաննոսն առաջինը (նախ) եղաւ, որ արին թափեց՝ վկայուլ թիւն տուաւ,

թէ Յիսուս Աստծու որդին է, դրա համար էլ նախավկայ է կոչուում։

Ս. Ստեփաննոս նախավկայի տօնը կատարում ենք ղեկտեմբերի վերջերին։

ԳԼ. ԺՁ.

Ս Ա Ի Ո Ի Ղ Ի Դ Ա Բ Ձ Ը

Յիսուսի հաւատացողների թիւը քանի գնում, աւելանում էր և որքան աւելանում էր, այնքան էլ թշնամիներն էին բազմանում։ Դրանցից նշանաւոր էր Սաուղ անունով մինը։ Այս այն Սաուղն է, որ Ս. Ստեփաննոսի սպանմանն էլ մասնակից էր։ Սա Երուսաղէմում մտնում էր տները, ուր հաւատացեալ էր գտնում, իսկոյն իշխանութեան էր մատնում։ Նա սրանով չբաւականացաւ, գնաց քահանայապետի մօտ, իրաւունք խնդրեց, որ Դամասկոս քաղաքը ևս գնայ և եթէ այնտեղ հաւատացեալներ գտնէ, կապած Երուսաղէմ ուղարկէ։

Դամասկոսին չհասած՝ յանկարծ երկնքից լոյս փայտատակեց։ Սաուղը երեսի վրայ ընկաւ։ Երկնքից ձայն եկաւ, որ ասում էր. «Սաուղ, Սաուղ, ինչու ես ինձ հալածում»։ «Սաուղը հարցրեց. «Ո՞վ ես, Տէր»։ Չայնը պատասխանեց. «Ես այն Յիսուսն եմ, որին դու հալածում ես,

բայց վեր կաց. գնահ քաղաք. այնտեղ կիմանաս, թէ ինչ պիտի անես»: Նրա հետ գնացող մարդիկը լուռ ու մունջ կանգնած էին, ձայնը լսում էին, բայց ոչինչ չէին տեսնում: Սաւուղը տեղից վեր կացաւ, բայց ոչինչ չէր տեսնում: Նրա ձեռքից բռնած՝ տարան Դամասկոս: Նա այնտեղ քանի մի օր մնաց առանց ուտելու և խմելու:

Դամասկոսում բնակւում էր Քրիստոսի աշակերտներից մինը՝ որի անունն էր Անանիա: Աստուած ասաց նրան տեսիլքում. «Անանիա»: Նա պատասխան տուաւ և ասաց. «Այստեղ եմ, Տէր», Տէրն ասաց. «Վեր կաց և գնահ այն փողոցը, որ կոչւում է ուզիդ. այնտեղ Յուդայի տանը հարցրու տարսոնացի Սաւուղին, նա դեռ ազօթքը չէ վերջացրել: Անանիան պատասխան տուաւ և ասաց. «Այդ մարդու մասին շատերիցն եմ լսել, որ քեզ հաւատացողներին շարշարում էր Երուսաղէմում. այժմս էլ քահանայապետից իրաւունք է ստացել այստեղ գալ և շղթայով կապել քեզ հաւատացողներին: Աստուած ասաց նրան. «Գնահ, նա իմ ընտրութեան անօթն է. նա կքարոզէ հեթանոսներին՝ և կվկայէ իմ մասին թագաւորների և իսրայէլի որդւոց առաջ»:

Անանիան գնաց Յուդայի տուն. ձեռք գրելին գրաւ և ասաց. «Սաւուղ եղբայր, վերև մտիկ տուր, այն Յիսուսը, որ ճանապարհին քեզ երկաց. ուղարկեց ինձ քեզ մօտ, քո աչքերը բժշկեմ,

որ սուրբ Հոգւով լցուես»: Քրիստոնեաներին հաւածող Սաւուղը հաւատաց Քրիստոսին և քրիստոնեայ դարձաւ: Սաւուղը մի քանի օր Դամասկոսում մնաց Յիսուսի աշակերտների մօտ:

Սաւուղը միւս օրն սկսաւ քարոզել Յիսուսի մասին: Նա՝ որ եկել էր հաւածելու հաւատացեալներին, ինքը հաւատացեալ էր դարձել: Լսողները զարմանում էին և ասում. «Սա այն մարդը չէ՞, որ եկել էր Յիսուսի հաւատացողներին բռնելու և քահանայապետի մօտ ուղարկելու»: Սաւուղը և՛ սաւելի զօրանում էր և քարոզում Դամասկոսում: Դամասկոսացիք չէին կարողանում նրան պատասխան տալ, ուստի Վճռեցին, որ սպանեն նրան: Քաղաքի դռների մօտ պահապաններ էին նշանակել, որ չփախչէ: Այս բանն իմացան Յիսուսի աշակերտները—գիշերով քաղաքի պարըսպից զամբիւղով վայր թողին և փախցրին:

Սաւուղը դարձաւ Երուսաղէմ և եկաւ առաքեալների մօտ: Ոչ որ չէր ուզում հաւատայ, թէ նա Յիսուսի աշակերտ է դառել: Աշակերտներից մինը, որի անունը Բառնաբաս էր, պատմեց առաքեալներին Դամասկոսի ճանապարհին պատահածը և թէ ինչպէս Սաւուղը քարոզել է նոյն քաղաքի ժողովրդին: Այնուհետև Սաւուղը համարձակ կերպով քարոզում էր Երուսաղէմի մէջ նա-

զովրեցի Յիսուսի մասին: Հրէաները շատ բարկացան և մտները դրին սպանել նրան: Բայց առաքեալները խորհուրդ տուին նրան հեռանալ հայրենի Տարսոն քաղաքը:

ԳԼ. ԺԷ.

Ս Ա Ն Գ Ո Ւ Խ Տ Կ Ո Յ Ս

Կրկնել Թադէոս և Բարդուղիմէոս (տես. Բ. տարի)

Ս. ՍԱՆԳՈՒԽՏ ԿՈՒՍԻ ՇԱՐԱԿԱՆԸ

Քեւ պարծի այսօր սուրբ եկեղեցի.

Ով վկայուէի սուրբ Սանդուխտ.

Որ զհայրականն քո թողեր զպաշտօն

Վասն Քրիստոսի հեղեր զարինն քո սուրբ:

Ով վկայուէի Ս. Սանդուխտ, քեզանով այսօր պարծենում է Ս. եկեղեցին, որովհետեւ թողեցիր քո հայրական աթոռի մեծութիւնը և Քրիստոսի համար սուրբ անբխող թափեցիր:

Աշակերտեցար առաքելոյն Թադէի

եւ ի հաւատս ճշմարիտս հաստատեցար՝

Ոչ խառնելով ընդ հեթանոսական պաշտօնս՝

Արժանի եղեր վերանալ առ հայր:

Թադէոս առաքելին աշակերտուէի դարձար. (նրա ձեռով) ճշմարիտ հաւատի մէջ հաստատուեցար. մեր-

Յեցիր հեթանոսութիւնը և արժանացար երկինք զնաչա՛ր: Հայր Աստուծո մօտ:

ԳԼ. ԺԸ.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՁԻ ԽՈՐՎԻՐԱՊ ՄՏՆԵԼԸ

Կրկնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ յօգուածի համապատասխան հատուածը (տես Բ. տարի)

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՁԻ ՇԱՐԱԿԱՆԸ

Հարակից հոգեղինաց երկնային զօրացն

Սրբափայլ զգեստուք, տէր Գրիգորիոս,

Ի խոր վիրապին իջեր ի տղմին ի մէջ դատնաշունչ օձիցն,

Ձի փրկեսցես զմեզ ի չար վեշապէն:

Ո՛վ տէր Գրիգորիոս, դու քո մաքուր զգեստով (անարատ վարքով) հրեշտակներին դասակից եղար. դու էջար դաւնաշունչ օձերով լիքը Խորվիրապի տղմի մէջը, որպէսզի մեզ փրկես չար վեշապիցը (սատանայից):

ԳԼ. ԺԹ.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՁԻ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻ Յ Գ Ո Ւ Ր Ս Գ Ա Լ Ը

Կրկնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ յօգուածի համապատասխան հատուածը (տես Բ. տարի)

Հայաստանեաց հայր հաւատոյ հեղինակ ընտրեալ Ճգնողական վարուք, տէր Գրիգորիոս,

ի կոճեղս ոլորեալ, հոսեալ յարենէ սրունք սըր-
քասնեալ մարմնոյ՞
Հաստատելով զմեզ ի վեմն հաւատոյ:

Հայաստանցիներին հաւատոյ հայր, սվ Ս. Գրիգորիոս, դու քո ճգնողական վարքովը ընտրուեցիր հեղինակ սուրբ մարմնիդ սրունքները կոճղի մէջ արիւնսքամ արիւր, որպէսզի մեզ հաստատես հաւատոյ վիմի վրայ:

Տանն Աստուծոյ տեսանող բարի
Արժանացեալ շնորհիւ, տէր Գրիգորիոս,
Կործանիչ բազնեաց, քակտիչ մեհնեաց զօրութեամբ խաչին
Քահանայապետ ընտրեալ աստուածային յայտնութեամբն:

Ո՛վ տէր Գրիգորիոս, դու քո ստացած շնորհով Աստծու տանը (եկեղեցուն) բարի կառավարիչ եղար: Խաչի զօրութեամբ բազիններն ու մեհեանները քանդեցիր ու քահանայապետ ընտրուեցար Աստծու լալանութիւնով:

ԳԼ. Դ.

Ս. ՄԱՀԱԿ ԳԱՐԹԵՒԻ ԵՒ ՄԵՍՐՈՎԵ ՄԱՀՏՈՅ

Սուրբ Գրիգոր լուսաւորչից ետոյ կաթողիկոսութիւն էին անում նրա ժառանգները: Լուսաւորչի տան վերջին ժառանգն էր Ս. Մահակ պարթեւը: Սա շատ խելօք և բարեպաշտ մարդ

էր: Թէև ամբողջ Հայաստանը վաղուց քրիստոնեայ էր: բայց հայերէն սեփական գիր չունենալու պատճառով՝ քրիստոնէութիւնը ժողովրդի համար անհասկանալի էր մնում: Եկեղեցիներում սուրբ գիրքը կարդացում էր կամ յունաց կամ ասորեաց լեզուներով: Նոյն լեզուներով էր լինում և ժամերգութիւնը: Սուրբ Սահակը շարունակ մտածում էր այս մասին և աշխատում էր հայերէն գիր պահել:

Սուրբ Սահակի ժամանակ կար և մի ուրիշ մարդ, որ նոյնպէս շատ էր մտածում այդ մասին—դա սուրբ Մեսրոպէն էր: Սա գիւղացու որդի էր, ընդունակ, աշխատասէր. լաւ գիտէր յունաց, ասորեաց և պարսից լեզուները: Ս. Մեսրոպէրը շատ էր սիրում Ս. Սահակին և երբ նա կաթողիկոս եղաւ, սա էլ վարդապետ դարձաւ:

Ս. Մեսրոպէրը վարդապետ դառնալով՝ քարոզում էր ամեն տեղ և սուրբ աւետարանը մեկնում էր ժողովրդին հայերէն լեզուով: Միւս վարդապետներն այդ միենոյնը չէին կարողանում անել: որովհետև չգիտէին ոչ յունաց և ոչ ասորեաց լեզուները:

Այս բանին մի ճար անելու համար Ս. Սահակի խորհրդով ուսումնական մարդկանցից մի ժողով եղաւ Վաղարշապատում: Այստեղ Վռամշապուհ թաքաւորն ասաց, որ ինքը լսել էր Գանիէլ անունով մի ասորի եպիսկոպոսի մօտ կան

հայերէն տառեր: Ժողովը մարդ ուղարկեց այդ եպիսկոպոսի մօտ և բերել տուաւ տառերը, բայց որովհետեւ այդ տառերը լրիւ չէին, նրանցով չկարողացան հայոց լեզուի բոլոր հնչիւններն արտայայտել: Սրանից ետոյ Ս. Մեսրոպը գնաց զանազան գիտնականների մօտ և աշխատեց նրանց օգնութեամբ հայոց տառեր գտնել, բայց այդ բոլոր աշխատանքն ի դուր անցաւ, ոչ ոք չկարողացաւ օգնել նրան:

Մարդկանցից յոյսը կտրած՝ Ս. Մեսրոպն սկսեց ջերմեռանդ կերպով աղօթք անել և խնդրել Աստծուն, որ օգնէ իրան հայերէն տառեր գտնելու: Այդ ժամանակ Ս. Մեսրոպը այնքան էր մտածում տառերի մասին: որ էլ ուրիշ ոչինչ չէր լսում և տեսնում: Նա ոչ արթուն էր և ոչ քնած: Եւ անս այդ դրութեան մէջ նրան մի ձեռք երևաց և զրեց տառերը: Այդ տառերի ձևը Ս. Մեսրոպը մտքումը պահեց և սթափուելուց ետոյ՝ տախտակի վրայ նշանակեց:

Երբ Ս. Սահակը և Վռամշապուհը լսեցին, որ Մեսրոպը գտել է տառերը և գալիս է, մեծ բազմութիւնով դուրս եկան նրա առաջը. պատուով ընդունեցին նրան և բերին Վաղարշապատ քաղաքը:

Տառերը գտնելուց ետոյ Ս. Սահակը և Մեսրոպը Վռամշապուհի օգնութիւնով սկսեցին ուսումնարաններ բաց անել և սովորցնել հայերէն

տառերով գրել ու կարդալը: Եկեղեցիներում ժամերգութիւնը հայերէն էր լինում և աւետարանը հայերէն կարդացուում: Ժողովուրդը մինչև հիմա եկեղեցի գնալով բան չէր հասկանում, այժմ խիստ ուրախ էր, որ ժամերգութիւնը հասկանում էր: Բացի դրանից Ս. Սահակը հայերէն լեզուով զրեց շարականներ՝ եկեղեցում երգելու համար. յօրինեց շարականների ութը եղանակները, որ մինչև հիմա էլ երգում ենք մեր եկեղեցում:

ՇԱՐԱԿԱՆ Ս. ՍԱՀԱԿԱՅ

Որ յարմատոյ հարցն սրբոց մեզ գաւազան քղիսցեք, զիսահակ սուրբ հայրապետն, հովուել զճօտ քո Բրիստոս:

(Տէր), դու սուրբ հայրերի ցեղից Ս. հայրապետ Սահակին մեզ հովուող գաւազան (կաթողիկոս) տուիր, (ժողովուրդ), եկէք վերապատուենք նրան:

Որ զխաւարն անգիտութեան Հայաստանեացս լուծեր, զիմաստութեան ծագեալ զլոյս սովաւ որդացս թորգոմայ:

Դու հայաստանցիներիս արիտութեան խաւարը վարասեցիր և նրա (Ս. Սահակի) միջոցով Թորգոմայ որդոց համար իմաստութեան լոյսը ծագեցրիր:

ԳԼ. ԻԱ.

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ի 2 Ն Ե Ր

Ինչքան որ հայոց ուսումնարանների թիւը շատանում էր և եկեղեցիներում հայերէն էին կարդում ու երգում, այնքան էլ յոյների նախանձը աւելի էր շարժւում. նրանք ուզում էին, որ առաջուայ նման էլի յունաց լեզուով կարդան և երգեն հայոց եկեղեցիներում:

Այդ ժամանակ Հայաստանը բաժանուած էր երկու մասի — մի մասը պարսիկների իշխանութեան տակն էր, իսկ միւս մասը՝ յոյներին: Չնայելով որ հարկ էին տալիս, բայց ամեն մի մասի թագաւորը հայ էր լինում:

Յունաց մասի Հայաստանում յոյները չէին թողնում հայերին ոչ ուսումնարան բաց անել և ոչ էլ եկեղեցիներում հայերէն կարդալ ու երգել: Սրա համար Ս. Սահակը նամակ գրեց Կոստանդնուպօլիս յոյների կայսրին և նրանց պատրիարքին ու խնդրեց, որ նրանք ևս թոյլ տան իրանց մասի Հայաստանում ուսումնարաններ բանալ հայերէն սովորեցնելու և եկեղեցիներում հայերէն ժամերգութիւն անելու համար: Բացի դրանից Ս. Սահակը նամակ տուաւ Ս. Մեսրոպիին, իւր թոռն Վարդան Մամիկոնեանին և ուղարկեց նրանց Կ. Պօլիս: Նրանց հետ ուղարկեց շատ ընծաներ յու-

նաց կայսեր և ուրիշ մեծամեծներին, որպէսզի սրանով շահէ նրանց սիրտը:

Յունաց կայսրը սիրով ընդունեց Ս. Մեսրոպիին և Վարդանին ու կատարեց Ս. Սահակի խնդիրը: Այնուհետև յունական մասումն էլ բացուեցան շատ ուսումնարաններ, որտեղ սովորեցնում էին հայերէն, իսկ եկեղեցիներում ժամերգութիւնը լինում էր հայ լեզուով:

Ս. Սահակը և Մեսրոպը իրանց յառաջադէմ աշակերտների հետ թարգմանեցին Սուրբ Գիրքը և ուրիշ շատ գրքեր: Յառաջադէմ աշակերտներին ուղարկում էին արև ժամանակուայ մայրաքաղաքները, որ այնտեղ լաւ սովորեն յունաց և ասորւոց լեզուները: Սրանք ուսումն աւարտելուց ետոյ Հայաստան դարձան և ուսումնարաններում ուսուցչութիւն էին անում. նոր գրքեր էին գրում և թարգմանում և կամ քահանայ, վարդապետ, եպիսկոպոս դառնալով՝ Հայաստանի գանազան քաղաքներն ու գիւղերն էին գնում և քարոզում ժողովրդին: Ոչ մի ժամանակ Հայաստանն այնքան առաջ չէր գնացել և լուսաւորուել՝ ինչպէս այժմ: Ոչ մի ժամանակ այնքան գրքեր չէին գրուել ու թարգմանուել ինչպէս. Ս. Սահակի, Մեսրոպի և նրանց աշակերտների օրերում:

ՇԱՐԱԿԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

Որ զգետութիւն քո զերկնային եւ զհոգետր իմաստութիւն առատապէս ծաւալեցեր յեկեղեցիս Հայաստանեայց ի ձեռն սրբոց թարգմանչաց, աղաչանօր սոցա ողորմեա մեզ Աստուած:

Աստուած, դու որ քո երկնային գիտութիւնը եւ հոգետր իմաստութիւնը առատօրէն տարածեցիր Հայոց եկեղեցիներում սուրբ թարգմանիչների ձեռքով, սրանց խնդիրքովը ողորմիր մեզ:

ԳԼ. ԻԲ.

ԱՏՈՎՄԵԱՆՅ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վառաձայուհի մահուանից ետոյ հայոց թագաւորութիւնը շուտով վերջացաւ եւ մեր երկիրը դարձաւ հարկատու պարսիկ թագաւորներին: Պարսիկները կրակապաշտ էին, իսկ հայերը՝ քրիստոնեայ:

Այդ ժամանակ Պարսկաստանում իշխում էր Յազկերտ երկրորդը: Այս թագաւորը կամենում էր Հայաստանը նուաճել եւ բոլոր հայերին էլ իրան ծառայ դարձնել: Իւր այս միտքը յաջողեցնելու համար մտածեց, որ քրիստոնէութիւնը ջնջէ մեր երկրից, որովհետեւ նա ասում էր—քանի որ հայերը ուրիշ կրօն ունին, մեզ հետ չեն միանայ: Իհնց որ նրանց կրօնը փոխենք եւ ստիպենք, որ

նրանք էլ մեզ նման արեւ եւ կրակ պաշտեն. այն ժամանակ միայն հայերը մեր ծառաները կղաւնան եւ նրանց երկիրն էլ մերը կլինի: Դրա համար Յազկերտը պարսիկ իշխաններին եւ մոզպետներին հետ խորհուրդ արաւ, թէ ինչ ձևով սկսեն եւ պուլս հանեն այս գործը: Որոշեցին որ թագաւորն իրան հարեան Հոնաց դէմ պատերազմ սկսէ եւ իւր իշխանութեան տակ եղող հայ իշխաններին եւ զօրքերի հետ պատերազմ գնայ, որպէսզի զօրքի եւ իշխանների հեռանալովը՝ մնացած հայ ժողովուրդը վախենայ եւ Յազկերտի հրամանին չկարողանայ հակառակել:

Չուտով Հայաստան հրաման ուղարկեցին: Հայ իշխանները չիմանալով պարսիկների մտադրութիւնը, զօրքերն առան եւ Պարսկաստան գնացին: Սրանց հետ միացան պարսիկ զօրքերն էլ եւ Հոնաց դէմ անցան: Երկու տարի շարունակ կռուեցին, բայց ոչինչ չկարողացան անել: Մենակ հայերը չէին որ պարսիկներին օգնում էին Հոնաց դէմ, էլի ուրիշ շատ քրիստոնեայ ազգեր կային: Պատերազմից ետոյ Յազկերտը հին զօրքերին իրանց երկիրներն ուղարկեց, իսկ նրանց տեղ նորերը բերել տուաւ:

Այսպէս եօթը տարի շարունակեց: Իւր մօտեկամ քրիստոնեայ իշխաններին մի քանիսին փող էր բաշխում, մի քանիսին պատիւ էր խոստանում եւ յօրգորում էր, որ պարսից կրօնն ըն-

դունեն: Բայց ի զուր. ոչ ոք կրօնափոխ չեղաւ: Յազկերտը երբ տեսաւ, որ հայերը պատիւներից չեն խաբւում և իրանց կրօնը չեն փոխում, այժմ յայտնի հրաման հանեց, որ իւր իշխանութեան տակ եզոզ քրիստոնեաները հաւատներն ուրանան և արեին ու կրակին երկրպագութիւն տան: Իւր մօտ եզոզ քրիստոնեայ գօրքերին նօքից Հոնայ դէմ պատերազմի տարաւ և շատ շարշարեց ճանապարհին, իսկ պատերազմը վերջացնելուց ետոյ էլ չթողեց, որ իրանց երկիրը դառնան, այլ զանազան տանջանքներ տալով նօքից ստիպում էր հաւատքներն ուրանալ: Ստովմ Գնունի և մի քանի հայ իշխաններ, երբ տեսան Յազկերտի արածները և հասկացան նրա նպատակը, գօրքն առան և Հայաստան փախան, բայց պարսիկները նրանց ետևից հասան և ամենին էլ կոտորեցին: Սրանք չմոռացան իրանց պապերի կրօնը և ամենքն էլ մեռան ու մարտիրոսներ՝ նահատակներ դարձան:

Այս նահատակութիւնը Ատովմ իշխանի անուանով կոչուում է Ատովմեանց նահատակութիւն: Եկեղեցին սրանց համար առանձին տօն է սահմանել և ամենայն տարի տօնում է, բուն բարեկեցիկների առաջին շաբաթում:

Յազկերտը մնացած հայ իշխաններին չթողեց, որ Պարսկաստանից ետ դառնան Հայաստան: Դենչապուհ անունով մի պարսիկ իշխան մեր

երկիրն ուղարկեց, որ հայերին շարշարէ և ստիպէ ժողովրդին Յազկերտի հրամանին հնազանդուել: Սա եկաւ, երեսանց խաղաղութիւն էր ցոյց տալիս, իսկ ծածուկ աշխատում էր Հայաստանում մնացած հայ իշխաններին միմեանց հետ կռուացնել: Հարկ դրաւ եկեղեցիներին վրայ. սովորական հարկերը կրկնապատիկ աւելացրեց և այսպէս կամաց-կամաց Հայաստանը տկարացնում էր: Բայց էլի չհասան իրանց նպատակին:

Պարսիկները տեսան, որ այս տեսակ բաներով էլ չեն կարողանում հայերին իրանց հաւատից թուլացնել, ուստի ուրիշ բան մտածեցին: Միհրներսես հազարապետը մոզպետի խորհրդով հայերի մեծամեծներին մի նամակ գրեց, որի մէջ ցոյց էր տալիս, որ արեւպաշտութիւնը՝ կրակապաշտութիւնը ճշմարիտ կրօն է, իսկ քրիստոնէութիւնը՝ մեր կրօնը սխալ է: Միհրներսեսը հրամայեց որ կամ այս նամակի պատասխանը գրեն և կամ Պարսկաստան զան թագաւորի մօտ:

Հայոց Յովսէփ կաթողիկոսը, երբ այս նամակն ստացաւ, հրաւիրեց զլիաւոր եպիսկոպոսներին և շատ քահանաների, Արտաշատ քաղաքում ժողով արաւ և Միհրներսես հազարապետի նամակին պատասխան գրեցին: Այս պատասխանի մէջ հաստատում էին, որ տարսիկները կրօնը սխալ է, քրիստոնէականն է ճշմարիտը: Նամակն այսպիսի խօսքով վերջացրին: «Մեր հաւատին

ամենքս էլ հաստատուն ենք: ինչ ուզում ես արած
—քո սուրբ՝ մեր պարանոցը»:

Երբ այս նամակը կարգացին, Յազկերտը և պարսիկ իշխանները խիստ զարմացան, թէ ինչպէս հայերը համարձակ և աներկիւղ իրանց կրօնը պաշտպանում են: Յազկերտը կատաղեց և մողաբար խորհրդովը հայոց նախարարներին իւր մօտ կանչեց: Գրանց թումն էր սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանը և Սիւնեաց իշխան Վասակը, որ պարսիկների կողմից Հայաստանի վրայ կառավարիչ էր նշանակուած: Հայոց նախարարները թէև գիտէին Յազկերտի միտքը, բայց որովհետև իրանց ազգականներից շատերը Պարսկաստանում նեղութեան մէջ էին, կարծում էին, թէ իրանց գնալովը կազատեն նրանց, դրա համար էլ վեր կացան և գնացին: Բայց գնալուց առաջ Յովսէփ կաթողիկոսի առաջ խաչ ու աւետարանի վրայ երդում կերան, որ իրանց կրօնին հաւատարիմ կմնան:

Առաջ՝ երբ հայոց նախարարները Պարսկաստան էին գնում, թագաւորը նրանց առաջ մարդ էր ուղարկում և հարցնում էր Հայաստանի որպիսութեան մասին, բայց այս անգամ այս պատիւը չարին հայ իշխաններին, այլ բարկացած լսօսեց նրանց հետ և ասաց, որ եթէ վաղը իւր

հետ արեին երկրպագութիւն չեն տայ, ամենքն էլ խիստ կպատժուեն: Նա ասաց, որ զօրք կուղարկէ Հայաստան և նրանց բնտանիքն ու բոլոր հայերին կոտորել կտայ: Հայ նախարարները պատասխանեցին և ասացին. «Մեր սուրբ հաւատը չենք կարող մոռանալ, ինչ տանջանք էլ կուզես տ՛ուր»: Յազկերտը խիստ բարկացաւ և հրամայեց, որ ամենին էլ բանտարկեն: Հայ նախարարները շատ փող տուին պարսիկ իշխաններին, որ ազատուեն և իրանց երկիրը դառնան, բայց հնար չեղաւ: Այնուհետև ամենքն էլ յոյսերը միայն Աստծու վրայ դրին:

Յազկերտը հայ նախարարներին բանտարկելուց ետոյ՝ զօրք պատրաստեց, որ հայերին հեռու երկիրներ քշէ, որպէսզի անտէր մնացած հայերին իւր կամքը կատարել տայ: Պարսիկ իշխաններից մէկը, որ ծածուկ քրիստոնեայ էր և գիտէր այս բանը, եկաւ բանտարկուած նախարարների մօտ ու յայտնեց թագաւորի միտքը: Նա խորհուրդ տուաւ, որ երեսանց նրա հրամանը կատարեն՝ մինչև բանտից կազատուեն, իրանց երկիրը կդառնան, իսկ ետոյ էլի կարող են ազատ կերպով քրիստոնեայ լինել: Նա ասաց՝ որ սրանով միայն կարող էք դուք ազատուել և ձեր անտէր մնացած ժողովրդին պաշտպանել:

Հայ նախարարները հաւանեցին պարսիկ իշխանի տուած խորհրդին և որոշեցին երեսանց կատարել թագաւորի հրամանը, իսկ երբ Հայաստան դառնան՝ նորից դիմադրեն Յագկերտին: Վարդան Մամիկոնեանն սկզբում հակառակ էր երեսանց ուրանալուն էլ, բայց վերջը համաձայնեց:

Թագաւորին յայտնեցին, որ հայ իշխանները պատրաստ են նրա կամքը կատարելու: Յագկերտը շափից գուրս ուրախացաւ. նախարարներին պատիւներ տուաւ, մի գունդ զօրք և 700-ից աւելի մոզ և մոզպետներ ուղարկեց Հայաստան, որպէսզի հայերն իրանց տուած խօսքից ետ չկանգնեն:

Պարսկաստանի հայ նախարարների մօտ քահանաներ ևս կային: Սրանք, երբ իմացան նախարարների ուրացութիւնը, խիստ տրտմեցան. հեռացան նրանցից, իրանցից մինին առաջուց Հայաստան ուղարկեցին, որ այս ուրացութիւնն իմաց տայ ամենին: Հայաստանի եպիսկոպոսներն ու քահանաները, երբ լսեցին նախարարների ուրացութիւնը, խորհուրդ արին և որոշեցին, որ ամեն միջոց գործ դնեն և թող շտան ուրացեալներին և մոզերին Հայաստան մտնելու: Որոշեցին նոյնպէս՝ որ ոչ մի ուրացողի չխնայեն — ոչ

ազգականի, ոչ եղբօր, ոչ հօր, ուստի և այս նպատակով թէ մարդիկ և թէ կանայք զէնք առան և պատրաստ սպասում էին:

Հայ նախարարները պարսից զօրքի հետ նոյեմբեր ամսին Հայաստան մտան: Մի ամսի շափ հանգստանալուց ետոյ, մի կիւրակէ մոզպետը մոզերի հետ գնաց եկեղեցի և կամենում էր ժամերգութիւնը խանդարել: Ղևոնդ քահանան խաչը ձեռին յարձակուեց մոզերի վրայ և թոյլ չտուաւ: Ժողովուրդն էլ փայտով վրայ ընկաւ և շատերի զլուխը կտարելով՝ դուրս արին եկեղեցուց: Մոզպետը դարհուրեց, իւր աչքով տեսաւ, թէ ինչքան հաստատ են հայերն իրանց հաւատին, ուստի յոյսը կտրեց այն բանից, թէ հնարաւոր է հայերին կրակապաշտ դարձնել: Ետոյ Վասակ իշխանին իւր մօտ կանչեց, խիստ յանդիմանեց և ասաց. «Եթէ դու ևս չես կամենում մեր կրօնն ընդունել, պարզ ասա ինձ, որպէսզի ես մեծ մոզպետին և Միհրնեսըսեհին գրեմ, որ համոզեն թագաւորին և թոյլ տան ձեզ ազատ կերպով ձեր կրօնը պաշտել»:

Անօրէն Վասակը մի կողմից փոռասիրութեան համար, միւս կողմից, երբ յիշում էր, որ իւր որդիքը պատանդ են Պարսկաստանում, եթէ քրիստոնեայ մնայ, նրանց կսպանեն, այդ պատճառով էլ սրտանց ուրացել էր իւր հաւատը: Նա շատ աշխատեց քաղցր խօսքերով համոզել մոզ-

պետին, որ հանգստանայ: Ինքն էլ Սիւնեաց երկ-
քից շատ զօրք բերել տուաւ, որ թագաւորի
հրամանը ուժով կարողանան կատարել տալ: Վա-
սակն ամեն կերպ աշխատում էր տարածել կրա-
կապաշտութիւնը. մի քանիսին փող էր տալիս,
մի քանիսին փառք և պատիւ էր խոստանում,
որ կրակ պաշտեն. իսկ մոգերին էլ նախարար-
ների տներն ուղարկեց, որ բարոդեն կրակապաշ-
տութիւնը:

Եպիսկոպոսները, երբ տեսան Վասակի ա-
րած շարութիւնները, հայոց բանակի ուրացեալ
իշխաններին և քրիստոնէութեան հաւատարիմ
մնացողներին իրարից բաժանեցին: Ժողով արին.
Վարդան սպարապետին և բոլոր հաւատարիմ իշ-
խաններին ժողովի հրաւիրեցին. խիստ յանդի-
մանեցին նրանց, որ աչքով տեսնում են Վասա-
կի շարութիւնները և ոչինչ չեն անում: Նրանք
աւելացնում էին. «Եթէ Վասակի արածները
դուք էլ հաւանում էք, առաջ մեզ սպանէք և
եսոյ ինչ ուզում էք, այն արէք, իսկ եթէ ոչ
պէտք է պատժել նրան»: Իշխաններն ամենքն
էլ մի սիրտ, մի հոգի դարձան և պատրաստու-
եցան ուրացեալ Վասակի դէմ գնալ ու նրա չա-
րութիւններին վերջ դնել: Այս բանին մէկը միայն
չհաւանեց: Բայց իսկոյն միւսները վրայ ընկան
և տեղն ու ուտեղը քարկոծ արին ու սպանեցին:

Այս բանը միւսների վրայ մեծ ազդեցութիւն
արաւ:

Հայ իշխաններն իրանց զօրքերով Վասակի
դէմ գնացին: Պատերազմում Վասակը գերի ըն-
կաւ շատերի հետ. եկաւ եպիսկոպոսների ոտներն
ընկաւ. երգում կերաւ և խոստացաւ քրիստոնէ-
ական կրօնին հաւատարիմ մնալ: Եպիսկոպոսները
ներեցին:

Վասակի գունդը ցրելուց ետոյ հայոց զօրքը
յարձակուեց այն բերդերի վրայ, որտեղ պարսիկ
զօրք և մոգեր կային: Առան այդ բերդերը և մո-
գերից մի քանիսին սպանեցին, մի քանիսին փախ-
ցրին և կրակատուններն էլ կործանեցին: Այս
բոլոր պատերազմների մէջ Աստուած յայտնի կեր-
պով օգնում էր հայերին:

Սիւնեաց Վասակ իշխանը նորից սկսաւ Հա-
յաստանը տակն ու վրայ անել — մոռացաւ իւր
խոստումը, որ արել էր խաչի և աւետարանի
վրայ: Զատ ամուր բերդեր կործանեց. գիւղեր
այրեց. նախարարների ընտանիքներ բռնեց և իւր
երկրի բերդերի մէջ դրաւ. եկեղեցիները քանդեց
և քահանաներին բանտարկեց:

Վարդանն այդ ժամանակ Աղուանքումն էր,
Վասակի շարութիւններն իսկոյն գրեցին սպարա-
պետին և յայտնեցին, որ շատ նախարարներ
միաբանել են Սիւնեաց իշխանի հետ: Այս լուրն

առնելուն պէս՝ Վարդանը իւր զօրքով Հայաստան դարձաւ. Վասակը զիշերով փախաւ իւր երկիրը:

Բայց որովհետեւ ձմեռը վրայ էր հասել և Վարդանը պաշար չունէր բոլոր զօրքերը իւր մօտ պահելու, այդ պատճառով նրանց մեծ մասը իրանց տեղերն ուղարկեց խիստ հրաման տալով որ գարնան կրկին իւր մօտ ժողովուեն: Իւր սեպհական զօրքերից շատ գնդեր Վասակի երկիրն ուղարկեց, որոնք շատ տեղեր բար ու քանդարին և ուրացեալներին այնքան նեղը ձգեցին, որ կերակուր չունէին, սատկած իշի և ձիու միջին ուտում:

Որպէսզի սլարսից թագաւորի սիրտը շարժեն և ստիպեն նրան մի ձևով իւր մտքից ձեռք վերցնել, գերի բռնուած մի պարսիկ իշխանի ազատութիւն տուին. եղած վնասները և Վասակի արածները մէկ-մէկ պատմեցին նրան ու Պարսկաստան ուղարկեցին, որ դնայ և Յողկերտին պատմէ այս բոլորը: Յագկերտը, երբ այս մարդուց Հայաստանի նեղ վիճակն իմացաւ, այնպէս ցոյց տուաւ՝ որպէս թէ ցաւում է. նեղութեան մէջ եղող քրիստոնեաներին հրամայեց ազատութիւն տալ. պատուիրեց, որ թոյլ տան իրանց կրօնը համարձակ կերպով պաշտել, քահանաներին էլ թոյլ տուաւ, որ եկեղեցիները մէջ քրիստոնէական պաշտօն կատարեն: Նամակ գրեց Հա-

յաստան, ասաց որ ամենին էլ ներեն և կատարեալ ազատութիւն տան: Այս բոլոր կարգադրութեան միտքն էր հայերին երեսանց հանդարտացնել, իսկ ծածուկ իւր պատրաստութիւնն էր տեսնում: Բայց երբ տեսաւ, որ հայերն իրա միտքը հասկանում են և չեն խաբոււմ, այն ժամանակ գէնքի զօրութեամբ՝ ոյժով կամեցաւ ստիպել հայերին, որ թողնեն իրանց հաւատը: Սրա համար մեծ զօրք պատրաստել տուաւ. Միհրներսեսին էլ նրանց վրայ զօրապետ նշանակեց և մեր երկիրն ուղարկեց: Բայց հայերը, որոնք շատ անգամ էին խաբուել պարսիկներից, այս անգամ չսխալուեցան, նրանք էլ իրանց պատրաստութիւնն էին տեսնում:

Միհրներսեսը զօրքն առած Հայաստան եկաւ. Վասակին իրա մօտ կանչեց և բոլոր գործերը նրան յանձնեց: Վասակն էլ ժողովեց այն նախարարներին, որ իւր մօտն էին, նրանց զօրքը իւր զօրքի հետ միացրեց և Միւնիքի բնակիչներին ստիպեց կրակապաշտ դառնալ:

Վարդան սպարապետը յոյսն Աստու վրայ դրաւ և պատրաստուեցաւ նրանց դէմ գնալու: Այն նախարարները, որոնք իւր հետ համաձայն էին, 66,000 զօրք հաւաքեցին, գնացին թշնամու դէմ և բանակ ձգեցին Արտագ դաշտում, որ-

տեղ մի ժամանակ Սանդուխտ կոյսը նահատակուեց: Թ՛չնամու զօրքը երկու անգամ աւելի էր: Այստեղ եկան Յովսէփի կաթողիկոսը և Ղևոնդ քահանան՝ ուրիշ շատ քահանաների հետ, որպէսզի նրանք էլ իրանց կողմից այս հողերը պատերազմին մասնակցեն:

Վասակը և պարսից իշխանները, երբ տեսան, որ հայ նախարարները միաբանուել են, վախեցան նրանց զօրութիւնից, սկսեցին նորից սուտ հրդումներ անել, որ իրարից բաժանեն, բայց ի զուր - էլ ոչ ոք չհաւատաց նրանց:

Երկու կողմն էլ պատրաստ կանգնած էին իրար դէմ ու դէմ Տղմուտ զետի ավիին: 451 թուի Հոգեգալստեան օրն էր: Ս. Ղևոնդը պատարագ արւաւ, Ս. Յովսէփի հրամանով ճառ խօսեց և ոգևորեց ամենին: Զօրքը հազորդուեց և պատերազմի պատրաստուեց: Ս. Ղևոնդից ետոյ Վարդան սպարապետը խօսեց և ոգևորեց, որ քաջութեամբ կռուեն:

Վարդանը հայոց զօրքը չորս մասի բաժանեց, ամեն մի մասը մի իշխանի յանձնեց և յարձակուեց իրանից չորս անգամ աւելի պարսիկ զօրքի վրայ:

Վարդանը երկար ժամանակ քաջութեամբ պատերազմեց, բայց ընկաւ՝ ընդունելով մարտիրոսական պսակ: Թէև Վարդանը մեռաւ, բայց պատերազմը մինչև երեկոյ շարունակուեց — յաղ-

թուլթւնն անորոշ մնաց: Այս պատերազմի մէջ հայերի կողմից ընկան 1,036, իսկ պարսիկներից՝ 3,544 հոգի:

Այսպէս մեր պապերը մեռան և թոյլ շտուին, որ պարսիկները ձեռք տան մեր եկեղեցուն և հաւատին: Մեր եկեղեցին էլ նրանց շմոռացաւ և տօն նշանակեց, որ ամեն տարի Բարեկենդանի երեքշաբթի և հինգշաբթի օրերը տօնուի: Երեքշաբթուայ տօնը նշանակուած է այն հոգևորականների համար, որոնք Ս. Ղևոնդի հետն են նահատակուել և տօնն էլ կոչուում է Ղևոնդեանց նահատակութիւնն, իսկ Վարդանի հետ ընկնող վկաների տօնը կատարում ենք հինգշաբթի, որ կոչուում է Վարդանանց նահատակութիւն:

ՇԱՐԱԿԱՆ Ս. ՂԵՐՈՆԴԵԱՆԾ

Որք եկեալ հասեալ լինէին սեւագունդ զօրն պարսից, զի յափշտակեացն զառաջնորդսն Հայաստանեայց զՍուրբ Ղևոնդեանս:

Պարսից սեպուհ զօրքը գալիս, հանում էր մեր երկիրը, որպէսզի հալաստանցիներին առաջնորդ Ս. Ղևոնդեաններին լափշտակէ (տանէ):

Որք շուեալ զնացեալ լինէին ի պալատն անօրէն թագաւորին, զի վկայեացն անմարիտ սուրբ և քրքրուածան սուրբ Ղևոնդեանքն:

Սուրբ Ղևոնդեանները վեր էին կոցել, գնացել էին անօրէն թագաւորին ծառայելու, որպէսզի վկայեն սուրբ Երրորդութեան ճշմարտութեանը:

Հուսաւորիչն ամսնեցուն Ղեւոնդիէ սուրբ վարդապետն խոհական մեծ խորհրդով խրատեալ՝ լցոյց զաշակերտեալսն. ծաւալեալ զլոյս գիտութեան յոգիս արանց կատարելոց կամաւոր յօժարութեամբ կատարեցան սիրով փրկչին:

Ամենին լուսաւորող Ս. վարդապետ Ղևոնդը խելացի և մեծ մտքերով խրատելով (աշակերտեալներին), տարածեց գիտութեան լոյսը հասակաւոր՝ կատարեալ մարդոց սրտերում, որոնք ի սէր Յիսուսի՝ կամաւոր կերպով նահատակուեցան:

ԳԼ ԻԳ.

Խ Ա 2 Վ Ե Ր Ա Յ

Պարսիկների խոսքով թագաւորը Քրիստոսի ծննդից 614 տարի ետոյ Երուսաղէմ քաղաքն առաւ և Յիսուսի սուրբ խաչը գերի տարաւ: Բոլոր քրիստոնեաները խիստ տխուր էին այս բանի համար: Բայց խաչի գերութիւնը երկար չքաշեց, որովհետև 15 տարուց ետոյ յոյների կայսր Հերակլը պատերազմեց խոսքովի հետ, յաղթեց նրան և սուրբ խաչը գերութիւնից ազատեց: Սրանից ետոյ խաչափայտը մաս-մաս արին և բաժանեցին բոլոր քրիստոնեաներին:

Երբ խաչը գերութիւնից ազատեցին, առանձին տօն նշանակեցին, որ կատարոււմ է սեպտեմբեր ամսուայ մէջ: Այդ օրը թափոր են անում եկեղեցւոյ շուրջը, խաչը բարձրացնում՝ վերացնում են և օրհնում են աշխարհիս շորս կողմերը: Որովհետև օրհնելիս խաչը բարձրացնում, վերացնում են, դրա համար էլ տօնը կոչուում է Խ ա շ Վ Ե ր ա ց:

ՇԱՐԱԿԱՆ Ս. ԽԱՉԻ

Ապաւինեցաք ի խաչ քո, ւարարիչ սալտեանից, որ ետուր մնգ պահապան յաղթող ընդդէմ թըշնամոյն.

Աղաչեմք սովաւ փրկիչ պահպանեա զանձինս մեր:

Յաւիտենից Արարիչ, յոյսներս քո խաչի վրայ ենք դրել, այն խաչի, ով մէզ յաղթող պահապան նշանակեցիր թշնամու դէմ. խնդրում ենք, ով Պրկիչ, սրանով պահպանիր մեզ:

ԳԼ ԻԴ.

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ո Ի 2 Ե Ի Ը

Հին ժամանակուայ քրիստոնեաները մեզ նման փառաւոր չէնքերով եկեղեցիներ չունէին. նրանք հաւաքոււմ էին մի հասարակ տան մէջ, շատ անգամ զետնափոր տներում և միասին ազօթում էին, իսկ ազօթքից ետոյ հացը կոտրում էին և բաժանում, ետոյ հաղորդվում էին: Տան

վերևի մասը փոքր ինչ բարձր էր. այստեղից էր քարոզում հովիւր—քահանան:

Աւելի ուշ ժամանակներում աղօթատեղու՝ եկեղեցու միջին մասին նաւի ձև տուին, որ նշանակում էր, թէ եկեղեցին մի նաւ է, որի մէջ մտնողները՝ քրիստոնեաները նաւում են դէպի նաւահանդիստ՝ երկնքի արքայութիւնը: Ոմանք էլ կլոր ձև էին տալիս: Նաւի մէջ մտնելու իրաւունք ունէին միայն նրանք, որոնք մկրտուած էին, իսկ չմկրտուածները գաւթ ու մ—նաւի ետևում, արևմտեան կողմում սիւներ կային՝ վարագոյրով միացրած, ահա այնտեղ էին կանգնում, իսկ երբ մկրտուում էին, իրաւունք էին ստանում նաւի մէջ մտնել:

Փոքր ինչ ետոյ նաւակի աջ և ձախ կողմերում երկու փոքրիկ նաւեր ևս որոշեցին և այսպիսով եկեղեցին խաչի ձև ստացաւ, որ մինչև մեր օրերը պահպանուում է: Երբ քրիստոնէութիւնն ազատ կրօն դարձաւ, սկսեցին ամեն տեղ գեղեցիկ եկեղեցիներ շինել խաչաձև յատակագծով, որ ծագել է երեք նաւերի միաւորութիւնից: Կլոր ձևն էլ մեր ներկայ գմբէթն է, որ Եկեղեցու մէջտեղումն է: Եկեղեցու սիւները միանում են կամարներով, որ երկինքն է յիշեցնում մեզ: Եկեղեցու շինուածքը բաժանուում է երեք մասի—գաւիթ, ատեան և բեմ:

Գաւիթ — Այժմեան եկեղեցիները գաւիթ

չունին. սա հին եկեղեցու այն մասն է, ուր կանգնում էին չմկրտուածները (երախաները):

Ատեան—Այն տեղն է, ուր կանգնում են հոգևորականները և ժողովուրդը: Եկեղեցու հին սովորութեան համաձայն՝ առաջ կանգնում են հոգեորականները, ետոյ տղամարդիկ, իսկ ամենից վերջը՝ կանայք: Սեղանի աջ կողմի պատի մէջ աւագանն է, իսկ նրա դիմաց՝ ձախ կողմում բուրվառանոցը:

Բեմ—Ատենից եօթն աստիճաններով բարձր է: Բեմի վրայ գտնուում է սեղանը, ուր պատարագ է մատուցանուում: Բեմիցն է քարոզում եպիսկոպոսը՝ աթոռի վրայ նստած: Այստեղ իրաւունք ունին բարձրանալ միայն հոգևորականները, կամ որոց իրաւունք է տրուած: Սեղանը շինուած է բեմի վրայ, հարկաւոր ժամանակ քաշում են վարագոյրը: Բեմի մէջտեղում հաստատուած է օծուած՝ խաչաձև վէմը: Առանց այս քարին չի կարելի պատարագ մատուցանել:

Բեմի վրայ վէմ քարի ուղղութեամբ շինուած է խաչակալը, որի աջ և ձախ կողմերում դռներ կան: Այս դռների վրայ պէտք է նկարել Թագէոս և Բարդուղիմէոս առաքեալների պատկերները, որոնք հայոց եկեղեցու գլխաւոր սիւներն են:

Երկու դռների մէջ տեղում վէմ քարի վրայ երեք աստիճան է շինուած, որոց վրայ դրած է ամենից բարձր՝ խաչ, ետոյ՝ Քրիստոսի պատկերը

(դաստառակ), իսկ վերջը՝ աւետարան։ Աստիճանների ետևում Աստուածածնի պատկերն է՝ Յիսուսին զրկած։ Այս երեք աստիճանների վրայ դրած է լինում միւռոնամանը և մասնատուփը։

Սեղանի աջ դրան կողմում ներսից ընծայարանն է, որտեղ սկիհն են դնում։

Եկեղեցու հիմքի զանազան կողմերում դնում են առաքեալների, աւետարանիչների և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուններով օծած քարեր—ընդամենը 16 հատ և ապա սրանց վրայ հիմն են ձգում, որովհետև քրիստոնէութիւնը սրանք տարածեցին ամեն տեղ—հիմնեցին զանազան տեղերում եկեղեցիներ և նրա հիմքը եղան։ Այդ քարերն անտաշ պիտի լինին, որ նշանակում է, թէ առաքեալներն ուսում չունէին և սուրբ Հոգւոյ շնորհով էին քարոզում։ Քարերն առաջ լուանում են, որ նշանակում է մկրտել և ապա օծում են, որ նշանակում է դրօշմ։ Բեմի վրայ է վէմ քարը—սա քրիստոսի օրինակն է, որ իւր հիմնած եկեղեցու սուրբ սեղանի վրայ բազմած է։

Բեմի աջ և ձախ կողմերում երկու խորաններ կան—աջակողմեանը զգեստաւորուելու համար է, իսկ ձախակողմեանը՝ զգեստները պահելու համար։

Զինութիւնն աւարտելուց ետոյ եկեղեցին օծում են։

ՄՐԲԱԶԱՆ ԱՆՕԹՆԵՐ ԵՒ ԶԱՐԴԵՐ

Սկիհ—Այն անօթն է, որի մէջ պատարազիչը գիհի է ածում, հաց՝ նշխարն դնում, որ աղօթելով դառնում է Քրիստոսի իսկական մարմինն ու արիւնը։ Սկիհի բերնին դնում են մի ուրիշ անօթ, որի անունն է մաղզմա։ Սկիհը շինում են կամ ոսկուց և կամ արծաթից։

Մասնատուփ—Փոքրիկ տուփ է՝ ոսկուց կամ արծաթից շինած, որի մէջ դնում են մասը՝ կամ հաղորդը և երբ մինը յանկարծ հիւանդանում է կամ եկեղեցի չի կարողանում գնալ, տուն են տանում և հաղորդում։

Միւռոնանան—Նոյնպէս ոսկուց կամ արծաթից շինած մի աման է, ըստ մեծի մասին աղանու նման. մէջն ածում են սուրբ միւռոնը, մկրտում երեխաներին կամ օծում պատկերներ։

Քչոց—Քչոցը զարդ է, կոթը փայտից է, իսկ վերևի կլոր մասնի վրայ Սերովբէ և Քերովբէ հրեշտակապետների սլատկերներ կան նկարած, որ նշանակում է, թէ նրանք ևս սպասաւորում են պատարազի ժամանակը։

Բուրվառ—Մէջը կրակ են ածում և վրան խունկ ծխում, որ նշանակում է, թէ ինչպէս այս խնկի ծուխը դէպի վեր է գնում, այսպէս էլ մեր աղօթքը դէպի Աստուած ենք ուղղում։

Խաչվառ—Նկարազրել։

Ձ Դ Ն Ս Տ

ԳՊԻՐՆԵՐԻ ԿԱՄ ՏԻՐԱՅՈՒՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Շ ա պ ի կ — Գլխից մինչև ոտները՝ երկայն, հասարակ՝ մաքուր շապիկ, որ նշանակում է, թէ ինչպէս արտաքուստ մաքուր է շորը, այսպէս էլ ներքուստ՝ սիրտը սրանման մաքուր պիտի լինի:

ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ ՀԱՄԱՐ

Ուրար — Երկայն, լայն ժապաւէնի նման, կտոր, որ ձգում է ձախ թևի վրայ: Սա նշանակում է, թէ սարկաւազն աւետարանի լուծը դեռ ամբողջապէս չէ կրում, այլ՝ մասամբ, այն է ձախ ուսով: Սարկաւազը հագնում է և շապիկ:

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Քահանան երբ զգեստաւորւում է և պատարագ է մատուցանում, նշանակում է նոյնն է անում, ինչ որ Քրիստոսն է արել: Պատարագի զգեստները նշանակում են Քրիստոսի կրած շարճարանքները: Քահանայի զգեստները սրանք են:

Շ ա պ ի կ — Երկայն, վզից մինչև ոտները, գոյնը սպիտակ: Սա նշանակում է, 1, այն սպիտակ հանդերձը, որ Հերովդէս հագցրաւ Քրիստոսին ծաղրելու համար. 2, քահանային վայել է պատարագի ժամանակ սպիտակ հագնել, որով-

հետև քահանայի գործը հրեշտակի գործ է: Աւետարանիչը հրեշտակի շորերը սպիտակ է նկարագրում:

Գ օ տ ի — Նշանակում է այն խարազանը, որով Քրիստոսին խփում էին՝ սեանը կապած:

Բ ա զ ա մ ն — Այն կապանքն է, որով հրէաները կապեցին Յիսուսի ձեռները Գիթսեմանում:

Փ ո ռ ու ը ր ա ր — Նշանակում է 1, այն կապանքը, որով Քրիստոսին սեանը կապեցին, 2 Աստուծու պատուիրանի լուծն է, որը քաղցր է և թեթև: Այս լուծը սարկաւազը ձախ ուսով է միայն տանում, իսկ քահանան՝ և աջ և ձախ ուսով — ամբողջապէս:

Շ ու ը ր ջ ա ո կ ա մ ն ա փ ո ռ ր օ թ ի — Նշանակում է կարմիր քղամիտը, որով ծածկեցին Քրիստոսին:

Ս ա ղ աւ ա թ օ — Նշանակում է այն փշեայ պսակը, որ Քրիստոսի գլխին դրին:

Վ ա կ ա ս — Ուսի վրայ է կրում քահանան. վրան նկարած է 12 առաքեալների պատկերը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Եպիսկոպոսն ունի այն բոլոր զգեստներն՝ ինչ որ քահանան:

Բ ա ց ի դ ը ա ն ի ց ու ն ի — Երբ կամ թագ, որ միևնոյն նշանակութիւնն ունի, ինչ որ քահանայի սաղաւարտը:

Ե մ ի փ ո ռ ր օ ն — Կրում են շուրջաւրի վրայից, սա է յատուկ եպիսկոպոսական զգեստը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ ԿԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Քացի քահանայի և եպիսկոպոսի զգեստներից, ունի նաև կոնքետ, որը քառակուսի ձև ունի և կախուած է լինում գօտկից՝ ձախ կողմից և հասնում է մինչև ծունկը: Կոնքետը նշանակում է 1, այն դեմքակը, որով Յիսուս աշակերտներին ոտները սրբեց. 2, հովուական մաղախ: Կոնքետ կրելու իրաւունք միմիայն կաթողիկոսն ունի:

ԳԼ. ԻԵ.

Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ի Ե Ր Գ Ե Ր

Խոնկ մատուցանեմք առաջի քո տէր յօրինակ ըստ հնումն Ջաքարիա: Ընկալ առ ի մէնջ զխնկանուէր մաղթանս, որպէս զպատարագն Աքէլի, զնոյի և զԱրրահամո:

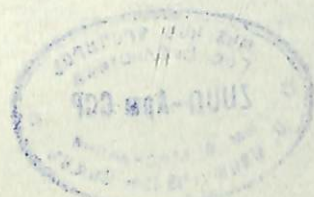
Խոնկ ենք մատուցամ (աղօթում) քո առաջը հին եկեղեցուց Ջաքարիա քահանայի օրինակի նման: Ընդունիր մեր կողմից խնկանուէր մաղթանքը՝ Աքէլի, Նոյի և Արրահամի պատարագի պէս:

Ողջոյն տուք միմնանց ի համբոյր սրբութեան և որք ոչ էք կարող հաղուղիլ աստուածային խորհրդոյս, առ դրունս ելէք և աղօթեցէք:

Ողջոյն (բարե) տուէք մեկ մկու սրբութեան համբոյրով և որոնք չեն կարող հաղորդուիլ աստուածային խորհրդից, թող դրան առաջը դուրս գան և աղօթեն:

Մի ոք յերեխայից, մի ոք ի թերահաւատից և մի ոք յապաշխարողաց և յանմաքրից, մերձեացի յԱստուածային խորհուրդս:

Ոչ ոք երեխաներից, (չմկրտուածներից) թերահաւատներից, ապաշխարանքի տակ եղողներից և անմաքուրներից (սղծերից) չմօտենան այս աստուածային խորհրդին:

§	Երես
Ա. Անառակ որդի	5
Ք. Ողորմած Սամարացու առակը	7
Գ. Որոմբ առակը	8
Գ. Ալգու մշակների առակը	9
Ե. Քանքարների առակը	10
Զ. Մեծատան և աղքատ Ղազարոսի առակը	12
Է. Յովհաննէս Մկրտիչ	13
Ը. Յիսուսի մկրտութիւնը	16
Թ. Յիսուսի տաճար տանուիւը	17
Ժ Յիսուս մտնում է Երուսաղէմ	19
ԺԱ. Յիսուսի խաչելութիւնը	22
ԺԲ. Յիսուսի թաղումն և լարութիւնը	25
ԺԳ. Յիսուսի համբարձումն	25
ԺԴ. Հոգեգալուստ	26
ԺԵ. Ս. Ստեփաննոս նախավկայ	27
ԺԶ. Սաւուղի դարձը	28
ԺԷ. Սանդուխտ կոյս	32
ԺԸ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խորվիրացի մտնելը	33
ԺԹ. Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խորվիրացից զուրս գալը	33
Ի. Ս. Սահակ Պարթև և Մեսրոպ Մաշտոց	34
ԻԱ. Թարգմանիչներ	38
ԻԲ. Ատովմեանց նահատակութիւն	40
ԻԳ. Խաչվերաց	54
ԻԴ. Եկեղեցու ձևը	55
ԻԵ. Պատարազի երգեր	62

